AL-AASAR Journal
Quarterly Research Journal
www. al-aasar.com
Vol. 3, No.1 (2026)
Online ISSN: 3006-693X
Print ISSN: 3006-6921

جدید سرائیکی شاعری دا سماجی مطالعہ

*** شائستہ ظہور**
* پی ایچ ڈی سکالر، شعبہ سرائیکی، دی اسلامیہ یونیورسٹی آف بہاول پور
**** ڈاکٹر محمد ممتاز خان**
** ایسوسی ایٹ پروفیسر، شعبہ سرائیکی، دی اسلامیہ یونیورسٹی آف بہاول پور

Abstract

The social study of modern Saraiki poetry reveals that Saraiki poetry is not merely a means of literary expression but also a significant reflection of the social, economic, and cultural conditions of the Saraiki region. Modern Saraiki poets have incorporated various social issues of their time into their poetry, including poverty, hunger, thirst, deprivation, unrest, social evils, class conflict, and the hardships faced by marginalized communities. Their poetry not only portrays the suffering and difficulties of the poor but also expresses a strong desire for social justice and a better society. The study demonstrates that modern Saraiki poetry has a strong orientation toward "literature for life", as poets seek to create social awareness, highlight the problems of their people, and draw attention to the collective deprivation of the Saraiki region. The analysis concludes that modern Saraiki poetry performs an important role not only in documenting the social realities of the Saraiki society but also in promoting human sympathy, social justice, collective consciousness, attachment to the homeland, and love for the mother tongue. Thus, modern Saraiki poetry serves as both a literary representation of society and a powerful medium for social awareness and reform.

Keywords: *Modern Saraiki Poetry, Social Study, Saraiki Society, Social Issues, Poverty, Class Conflict, Saraiki Waseb, Saraiki Language, Social Awareness.*

جدید سرائیکی شاعری ءِ چ سماجی مطالعہ ہیوں وڈا موضوع اے، ایں موضوع کوں بیان کرݨ توں پہلے اے ڈسݨ ضروری اے کہ سماج کیا ہے؟ جتھاں لوک کٹھے راہندے ہوون اونکوں وطن وی آکھیا ویندے ، وسیب آکھیا ویندے تے اونکوں انسانی سماج وی آکھیا ویندے۔ انسان کلہا نی رہ سگدا، رل وسݨ تے رلے رہوݨ اوندی فطرت وچ شامل ہے، جتھاں لوک ہک ڈوجھے دے ہانہہ ہیل تھیون، ہک ہے دی مدد کرن ، ہک ہے نال رشتے کرن اوہو سماج اکھیندے۔

جتھاں ہک وسیب دے لوک مختلف شہراں تے وستیاں وچ راہندے ہوون ، انہاں دیاں اپݨیاں ، رسماں تے ریتاں ہوندن، انہاں دا ہک ہے نال کھاوݨ پیوݨ ، الاوݨ بولݨ تے لباس پاوݨ وغیرہ ہک ہوندن ، انہیں کوں ہکو جیہا سماج آکھیا ویندے سماج دے وچ سماجی ادارے وی وجود وچ اَمدن جو تعلیم ، صحت ، روزگار تے انسانی بھلائی واسطے کم کریندن ، سماجی ادارے حکومت نال رل تے امن تے انصاف واسطے وی کردار ادا کریندن ۔ سماج دے اصول تے قوانین وی ہوندن جنہاں تے عمل سماجی ذمہ داری سمجھیا ویندے ، حیوان تے انسان وچ ایہو فرق ہے جو انسان کوں سماجی جاندار آکھیا ویندے ، سماج انسان دی رکھوالی کریندے، اوندے حق حقوق دا وی خیال کریندے، ہک ہے نال سانبھ بݨیندے، ہمدردی ، غمگساری تے انسان دوستی سماج دے بنیادی اصول ہن ۔ سماج ہی انسان کوں انسانی حقوق ، انسانی ترقی تے انسانی دوستی دے اصول ڈسیندے۔ سماج دے وچ سب کجھ آ ویندے ,سماجی رویے سماج دی شناخت طے کریندن ، جے رویے چنگے ہوون تاں سماج وی چنگا ہوسی۔

محققین ڈسیندن جو ہر شاعری اپݨے وقت دی جدید شاعری ہوندی اے، ہر شاعر اپݨے وقت دا شاہد ہوندے تے اوندی شاعری وقت دی شہادت یعنی گواہی ہوندی اے۔ شاعر اپݨے اکھیں نال ڈیکھدے اونکوں اپݨی شاعری ءِ چ بیان کریندے, جیویں سماج ءِ چ ونو ون دی ہر شئے پاتی ویندی اے، ہر شئے آپو واݨی ہوندی اے اونویں مختلف سماجی عناصر بارے شاعری وجود ءِچ امدی اے، ہر شاعری اپݨے وقت دی منظوم تاریخ ہوندی ہے، شاعر جو ڈیکھدے او لکھدے ، وطن وسیب تے سماج اچ تھیوݨ آلی اوکھ سوکھ ، خوشحالی ، بد حالی ، خوشی غمی بیان کریندے ، اے سب کجھ سماج دے پکھ ہن ، انہاں کو سماجی عناصر وی آکھیا ویندے ، اے ٹھیک ہے جو کلاسیکل تے روایتی شاعری سماج دا حصہ ہے جڈاں جو جدید شاعر علم دی گالھ کریندے ، سائنس تے ایجادات دی گالھ کرݨ دے نال نال سماجی

AL-AASAR Journal
Quarterly Research Journal
www. al-aasar.com
Vol. 3, No.1 (2026)
Online ISSN: 3006-693X
Print ISSN: 3006-6921

مسائل کوں وی اجاگر کریندے ۔ سرائیکی دی جدید شاعری وچ مسائل دا ذکر آوے تاں ڈکھ بکھ ، بیماری ، لاچارگی ، اے سب کجھ سماجی مسائل وچ آمدے۔ وطن وسیب دی محرومی تے وطن وسیب نال تھیوݨ آلی وانجھ سماج دا اجتماعی المیہ سمجھیا ویندے، سرائیکی سماج دے اونویں تاں ڈکھ ہزاراں ہن پر اساڈے جدید شاعراں جیڑھے ڈکھ بیان کیتن انہاں وچ وسیب دے سماجی مسائل ، سرائیکی وسیب وچ غربت ، ماد دھرتی نال محبت، بکھ تریہہ، چھل، طبقاتی کشمکش تے ماء بولی نال محبت جہیں سماجی موضوعات وافر مقدار وچ ملدن۔

سرائیکی شاعری کرݨ آلے شاعراں وسیب دے مسئلیاں کوں اپݨی غزل ، ڈوہڑے ، قطعے تے مسدس تے ہئے صنفاں وچ بیان کیتے لیکن عصر حاضر دے دور مطابق اچوکے شاعراں انہاں مسئلیاں کوں اپݨی نظم دا حصہ بݨائے۔ انہاں وچ رشوت، سفارش، چوری ، چکاری ، سماجی برائیاں ، معمولی گالہیں تے نفرت تے لڑائی جھگڑے ، بے راہ روی، فضول خرچی ، اخلاقیات وچ گراوٹ جیہے موضوعات شامل ہن ۔ اولاد انسان دے ڈکھ سکھ واسطے ہوندی ہے، بندہ کتنی اوکھ تے کشالیاں نال اولاد کوں جوان کریندے جو میڈی اولاد وڈی تھیسے تے میڈے ڈکھیں دی بھائیوال بݨسے ، افسوس کہ اساڈے معاشرے وچ نظام پُٹھا چلدا پے تے اولاد جڈاں وڈی تھی ویندی ہے تاں بے فرمان بݨ ویندی ہے۔ ماء پیو دا آکھیا مݨݨ توں انکاری تھی ویندی ہے جیویں جو دلنور نور پوری اپݨی نظم "بے فرمان پُتر" وچ لکھدن :

"میڈا آکھیا مول نہ منے گھر وچ کہیں کوں محض نہ کھنے
ڈوڑ کھا تے ککھ نہ بھنے ہتھوں کرے پریشان
واہ واہ مولا تیڈی شان
ہچڑا بݨ گئے بے فرمان"(۱)

دلنور نور پوری اپݨے سماج ، وسیب یا معاشرے وچ تھیوݨ آلیاں برائیاں کوں وی سوہݨے انداز وچ اجاگر کیتے ۔

سرائیکی سماج وچ موجودہ صورت حال کوں ڈیکھوں تاں ساکوں ہر پاسوں جھیڑھے جھگڑے ، لڑائیاں بھڑائیاں نظردن ، خون خنام تے لڑائیاں تے جنگاں ہووݨ تاں شاعر چُپ نی رہندا او گال کریندے ، او سوال کریندے ، قیس فریدی ایں صورت حال کوں ایں طرح بیان کریندن :

"جگ بے آرام کیوں اے؟
گھر متام کیوں اے؟

اے امن دے پیمبر!
گھر متام کیوں اے؟"(۲)

قیس فریدی دے اے شعر حالات دی ترجمانی کریندن ،و طن وسیب دے حالات عرصہ دراز توں بد امنی دا شکار ہن ۔ گھر وچ متام کیوں ءِ؟ جیویں آکھیا ویندے جو شاعر دی شاعری ہر دور تے ہر زمانے واسطے ہوندی اے ۔ اج جیکر ڈیکھوں تاں امن دے محافظیں تے حاکمیں توں اے سوال شدید سوال بݨ تے سامھے امدن۔ دریاویں دا ساڈے سماج دا اہم مقام ہے کیونجو دریاویں توں اساں پاݨی حاصل کریندوں، جیڑھا جو انسان دی زندگی واسطے ہیوں اہم شئے ہے، سیف اللہ آصف نویں اسلوب تے جدید لہجے دا شاعر اے ، اوندی شاعری سرائیکی دا اثاثہ ہے۔ سرائیکی دا ہک لفظ پارت ہے، سیف اللہ آصف پارت دی کیویں پارت پالی اے ، تُساں وی ڈیکھو

"پیڑی دیاں تیں پور دیاں سندھو تیکوں پارتاں
سنجھ تیں اسور دیاں سندھو تیکوں پارتاں

لائیاں دے پور دیاں سندھو تیکوں پارتاں
اکھیاں دے پور دیاں سندھو تیکوں پارتاں"(۳)

AL-AASAR Journal
Quarterly Research Journal
www. al-aasar.com
Vol. 3, No.1 (2026)
Online ISSN: 3006-693X
Print ISSN: 3006-6921

سندھ دریا سرائیکی وطن وسیب دی حیاتی تے حیاتی دا منبع ہے، وسیب دے لوک سندھ دریا نال صرف محبت نی کریندے اپڑا سب کجھ سندھو سئیں کوں سمجھدن۔ سندھ اساں سب دا ابا سئیں وی ہے تے دریاویں دا پیو وی ۔عزیز شاہد من دریا دا شاعر اے ، دیرہ غازی خان سندھو دا سوہݨا شہر اے ، پہلے تاں دیرہ سندھ کنارے ہا جیویں جو دیرہ اسماعیل خان سندھ کنارے ہے ، ول دیرے کوں دریا چاتا ، ہُݨ نویں جاہ وسدا پے پر عزیز شاہد دریا کوں نی بُھلیا، نظم ڈیکھو:

"نکھڑیے ہاسے وقت ویاروں مݨ دریا تیں
آ ہک ہئے کوں ہکلاں ماروں مݨ دریا تیں

نیناں نیت کے ڈیکھوں خاب اُبھردے سجھ دے
ول ہک واری شام گزاروں مݨ دریا تیں"٤)

بنیادی طور تے جے کر ڈکھوں تاں سرائیکی وسیب وچ غریب ہووݨ دا احساس ڈینہو ڈینہہ ودھدا ویندے، خاص طور تے دیہات وستیاں وچ ، کیوں جو اتھاں اجݨ تئیں چنگی تعلیم حاصل کر تے اگوں ودھݨ دے مواقع کئینی۔ دوا دارو کیتے ہسپتال کئینی ، روزی روزگار دے مواقع ہیوں گھٹ ہن ، انہاں وجوہات پاروں وسیب وچ مایوسی پیدا تھئی ۔ غربت کوں سرائیکی شعراء کرام نہ صرف محسوس کیتا بلکہ اکھیں نال ڈیکھݨ دے نال نال خود وی غریبی اچ زندگی گزاری، اساڈے وسیب دا کئی وی شاعر ہے چاہے اور رچیا کچیا شاعر وی ہے تاں او اپڑے وسیب وچ رہݨ والے غریب دے ڈکھ کوں نہ صرف سمجھیے بلکہ اونکوں اپڑی شاعری وچ وی جاہ ڈتی ہے، جنہاں وچ سردار عاشق خان بزدار اَتے سردار خادم حسین مخفی وی ہن ۔ اے شاعر نہ صرف اپڑے علاقے دے سردار ہن بلکہ جاگیردار وی ہن ، ول وی غربت دا احساس کریندیں ہوئیں غریب دے ڈکھ لکھدے نظر امدن۔ عاشق خان بزدار اپڑی نظم "خواب" غریبی دے موضوع تے لکھی ہے جیندے وچ ہک گھر دے وچ کم کرݨ آلی ہالڑی دے جوان تھیوݨ دے خواب کوں ڈیکھایا گئے ۔ آپ لکھدن جو:

"غریب ماء پیو دیاں دھیریں کم سن
جو تن توں بکھ دے عذاب
ٹالݨ دے کیتے
اُچیں حویلی ونج کے
امیر لوکیں دے ہال چاون
ودیاں رہاوم
سویر توں لا نماشاں تاڈیں
نہ کجھ وناون
انہاں دے لالݨ بھرا جو ررون
تا ں منہہ نہ لاون
تے ایندے بدلے
حویلیں والے
غریبڑیں دے
جوان تھیوݨ دے خواب ڈیکھن "(٥)

ایں نظم وچ عاشق بزدار غریبی دا المیہ بیان کریندے تے آکھدے جو غریب والدین دیاں دھیاں غریبی دے ڈکھ دے عذاب ٹالݨ واسطے اُچیاں محلاں وچ تے وڈیاں حویلیاں وچ کم کریندن ، امیریں دے ہال کھڈیندین پر انہاں دے اپڑے وی بھر اہوندن جنہاں کوں سوہݨا بݨاوݨ دی آس ہوندی ہے تے گھوٹ بݨاوݨ دا خواب ہوندے پر انہاں دے خواب صرف خواب رہندن، ایہ ہک غریب دا ایہو جیہاں المیہ جیکوں لفظیں وچ بیان کرݨ اوکھا ہے،البتہ شاعر ایں مفہوم کوں سوہݨے طریقے تے ادا کر ویندے جیویں جو شاکر شجاع آباد آکھیئے :

"انہاں دے ہال ساری رات روندن بکھ توں سمھدے نئیں
جنہاں دے کہیں دے ہالاں کوں کھڈیندیں شام تھی ویندی

AL-AASAR Journal
Quarterly Research Journal
www. al-aasar.com
Vol. 3, No.1 (2026)
Online ISSN: 3006-693X
Print ISSN: 3006-6921

غریباں دی دعا یارب خبر نی کن کریندا ہیں
سدا ہنجواں دی تسبیح کوں پھیریندیں شام تھی ویندی"(٦)

شاکر شجاع آبادی وی عاشق بزدار دے پیغام دی سوہڑے انداز وچ تائید کیتی ہے ۔ غریب واسطے خوشی خوشی نی ہوندی ، عید عید نی ہوندی، سارا مسئلہ معاشی ہے، جتھ بکھ ، ننگ تے کال ہووے اُتھ کئی حال نی ہوندا، سرائیکی شعر ایہو جیہی صورت حال دی بہترین منظر کشی کریندن

"اساں حال کنوں بے حال
ساڈے سینے نچدا کال
اتوں آگئی عید سعید
کئیں حال مناؤں عید"(٧)

امان اللہ ارشد غریبی تے عید دی آمد دا بہترین تے شاندار موازنہ کیتے ۔ اساں سارے رل تے دعا کروں جو غریب دے گھر خوشحالی آوے تے غریب دی عید تھیوے، ڈاکٹر مقبول حسن گیلانی سرائیکی زبان و ادب دا ہیوں وڈا ناں ہے، سرائیکی وسطے وڈا کم کیتے ، اے سچ اے جو جڈاں لوکیں اچ ڈکھ بکھ ہووے تاں اوں ویلھے دے شاعر دا قلم ڈکھی شاعری دی شکل اختیار کر ویندے ، مقبول گیلانی دے ڈو شعر ڈیکھو :

"ڈکھ دا حال سڈاواں کیویں
من اپڑا پرچانواں کیویں
گھر تاں اج وی روٹی کئینی
بکھے پال سمہانواں کیویں"(٨)

ڈاکٹر مقبول گیلانی اپڑے انہاں شعریں وچ ڈکھ بکھ دا المیہ بیان کیتے تے آکھیے جو میں اپڑا من کیویں پرچانواں ۔ سرائیکی اکھاݨ اے جو پیٹ نہ پوون روٹیاں تے ساریاں گالہیں کھوٹیاں۔ شاہ عبداللیطف بھٹائی سئیں فرمائے جو "بکھ بچھڑو ٹول ، دانا نا دانا کرے،" بلاشک بکھ بندے کوں چریا کر ڈیندی ہے پر حاکمیں کوں خبر کئینی ، انہاں بکھ ڈٹھی ہووے تاں انہاں کوں خبر ہووے تے انہاں کوں پتہ لگے جو بکھے پال کیویں سمہیندن۔ سماجی حوالے نال ماء دھرتی کوں ہیوں اہمیت حاصل ہے ، اساں اپڑا قومی ترانہ پڑھدوں تاں اوندا ہک ہک شعر اپڑے وطن تے اپڑی سرزمین دی محبت توں بھریل نظر آندے، دنیا دی ہر زبان دے وچ ماء دھرتی نال محبت دی شاعری دا ہیوں وڈا موضوع رہ گئے ، جے کر سرائیکی شاعری تے سرائیکی ادب دا مطالعہ کریندوں تاں ساکوں جاہ جاہ تے ماء دھرتی نال محبت دے حوالے ملدن ۔ نذیر فیض مگی وسیب دا مہاندرا شاعر ہے۔ آپ دا فاضل پور راجن پور دی سرزمین نال تعلق ہے، انہاں اپڑی کتاب ہنج دا فیض وچ وسیب دے نوجوانیں کوں ماء دھرتی نال پیار دا درس ڈیندن ، او لکھدن :

""کر دھرتی نال پیار نینگر ڈھیر سیاݨا تھی
ہئی غیر دی سرکار نینگر ڈھیر سیاݨا تھی
اے دھرتی ماء دے سینے تے
کیوں قابض آن کمینے تھئے
چا حیدر دی تلوار نینگر سیاݨا تھی"(٩)

نذیر فیض اپڑی ایں نظم دے وچ جتھاں نینگریں کوں ماء دھرتی نال محبت دا درس ڈیتے اتھاں اے وی آکھیے جو تیڈی دھرتی تے غیر قابض ہن ، تیڈی دھرتی تے غیریں دی حکومت ہے، سیاݨا تھی تے علی حیدر دا حیدار بݨ، ماء دھرتی نال محبت دی ہک نظم "دھرتی" دے عنوان نال عبدالرحمان اصغر شاعری دی اساکوں سہ ماہی بہاول پور وچ ملدی ہے۔ آپ لکھدن :

"میڈی دھرتی سانویں میکوں کئی شے وی نہ بھاوے
ایجھی دھرتی کہیں دی ہووے تاں میکوں ڈکھلاوے

AL-AASAR Journal
Quarterly Research Journal
www. al-aasar.com
Vol. 3, No.1 (2026)
Online ISSN: 3006-693X
Print ISSN: 3006-6921

(۱۰)"

عزیز شاہد ماء دھرتی دے حوالے نال شعر ہے جو

"اساں تاں مٹی واس پراٹے دھر دے دھرتی جائے
اپڑے شہر اساں تاں شاہد شودر تھی گئے ہیں "(۱۱)

عزیز شاہد اپڑے ایں شعر وچ جتھاں اے گال ڈسیندے جو اساں سرائیکی ماء دھرتی دے قدیم وارث تے واسی ہیسے ، نال ہی اگلی لائن وچ آپ اپڑے ڈکھ دا وی اظہار کریندے جو اساں اپڑے شہر وچ شودر تھی گئے ہیں ۔سرائیکی وسیب دی دھرتی کوں عمومی طور تے لاوارث سمجھیا ویندے تے اینکوں لوک لُٹی ویندن تاں ایں حوالے نال آصف جاوید سوہڑے انداز وچ لکھیے جو :

"ساڈی دھرتی کوں وارث دی ہیوں لوڑھ ہے
اے تاں لاوارثی نال چھوری وی ہے"(۱۲)

ایندے وچ کئی شک نی کہ سرائیکی وسیب دی دھرتی نہ صرف لاوارثی ہے بلکہ اے چھوری وی ہے ، کیونجو ایندا کوئی ولی وارث کئینی ، چھوری تے لاوارث سمجھ کرائیں جیندا جتھ دا لگدے اینکوں لُٹ گھندے۔

بکھ تریہہ تے سیلاب دا موضوع سرائیکی شاعری وچ ابتدا توں جو کھڑے، اجاں تئیں ایں موضوع تے اجوکے شاعر ویڑ کریندے پن ، کیوں جو شاعر اوہو چنگا شاعر ہوندے جیرھا ادب برائے زندگی دا قائل ہوندے کیوں جو سرائیکی وسیب کوں لٹیرے ہمیشہ توں لٹیندے آئے ہن تے اجاں تئیں وی سرائیکی دھرتی ماء دے وسائل دی نیلامی ساڈے حکمراناں دے ہتھوں پئی تھیندی ہے، سرائیکی شاعراں بکھ تریہہ تے سیلاب دی نہ صرف زد وچ آئن بلکہ انہاں اپڑے نال وی بکھ ، تریہہ تے سیلاب دی تباہیاں دے مناظر اکھیں نال وی ڈٹھے۔ انہاں سب چیزاں کوں انہاں اپڑے تخیل دے نال شاعری وچ بیان کر ڈتے ۔

ایندے وچ کوئی شک نی کہ سرائیکی وسیب دے روہی ، چولستان تے تھل دمان وچ پاݨی دی قلت سبب اج دا انسان اتھاں مشکلات وچ زندگی گزریندا پے ، کتھائیں کتھائیں تاں انسان جڈاں اپڑے مال ڈھگی گولݨ ویندے تاں تریہہ دی وجہ توں آپ موت دے مونہہ وچ چلا ویندے ، سرائیکی دے مہاندرے شاعر نصر اللہ خان ناصر تریہہ دی گال کریندن ، ناصر سئیں دیاں لائناں ڈیکھو، آپ لکھدن:

"میکوں ہک دریا دی لوڑ اے
سندھ دریا دے وانگوں ہووے
سجݨ آتے سخی
ایندے ڈوہیں کندھیاں اتے
بھاگاں بھریئے بیلے وسن
میڈی تریہہ دے پندھڑے مکن
سکھ نہ کھٹن
میکوں ہک دریا دی لوڑ اے
جیڑھا میڈی تریہہ لہاوے "(۱۳)

نصر اللہ خان ناصر اپڑی ایں نظم اچ اپڑی تریہہ دی گال کریندے ، چھتی تریہہ دی گال کریندے تے آکھدے جو میکوں تے میڈے وطن دی تریہہ لہاوݨ سانگے ، ہک دریا دی لوڑھ اے ، کینہا دریا؟ نصر اللہ خان ناصر سندھو سئیں جیہا دریا منگدے تے سندھو سئیں دی تعریف وی کریندے، شاعر آکھدے سندھو سئیں وانگے سخی ہووے وڈے ہاں آلا ہووے ۔ تریہہ تے تس دے موضوع تے گال تھیوے تاں اے سچ اے جو جیرھے علاقیاں وچ بارشاں گھٹ ونجن تاں او علاقے صحرا تھی ویندن ، اساں اپڑے تھل اپڑی روہی کوں ڈیکھوں ۔ ایں موضوع تے احمد خان طارق کیا آکھدن ، ہک ڈوہڑہ ڈیکھو:

"مینہ رُس تے ٹر گئے دھرتی توں ہݨ ہولڑی ہوا مینہ وسوا
نہ اپݨا داݨہ پاݨی ہے نہ مال دا گھاہ ہے مینہ وسوا
اے ککڑیں لیلے مردے ہن تس قہر بلا ہے مینہ وسوا
اساں طارق کورے ڈولے ہیں تن بھاہ دا تا ہے مینہ

AL-AASAR Journal
Quarterly Research Journal
www. al-aasar.com
Vol. 3, No.1 (2026)
Online ISSN: 3006-693X
Print ISSN: 3006-6921

وسوا"(١٤)

قدرت دا ہک نظام اے ، کہیں ویلے بارشیں دی شرح زیادہ تھی ویندی اے تے کہیں ویلے گھٹ، سائنس آلے اینکوں موسمیاتی تبدیلی دا ناں ڈیندن، مینہ وسدے رہن تاں علاقے دریا ہوندن ، جے مینہ مونہہ پھیر ونجے تاں دریا وی مونہہ پھیر ویندن تے او صحرا تھی ویندن جیویں ہاکڑہ مونہہ پھیر گئے۔ سچ تاں اے ہے جو پاݨی دا ناں زندگی تے زندگی دا ناں پاݨی ہے، پاݨی دے بغیر کجھ نی پر پاݨی چھل تھی ونجے تاں موت بݨ ویندے ، امان اللہ ارشد سیلاب بارے ہیوں سوہݨا لکھیے:

"کل ہیٹ تے خوشیاں کھیڈیاں ہن ، کانہہ ہوندی ہئی سر ہوندے ہن
ساڈیاں لاکڑ وال حویلیاں ہن تونڑیں سالہیں ہن در ہوندے ہن
ہن جھوک تے جھمراں جاگے ہن نہ مونجھاں دے ڈر ہوندے ہن
جتھ دریا ارشد وہندا پے ساڈے ہیں جھاہ تے گھر ہوندے ہن "(١٥)

امان اللہ ارشد اپݨے ڈوہڑے دی پہلی لائن اچ اپݨے ہیٹ بارے ڈسیے جو اتھاں خوشیاں ہوندیاں ہن ۔ ڈوجھی لائن اچ ڈسیئے اساں در گھر آلے لوک ہاسے ، جھوک تے جھمراں جاگے ہن ، اساکوں مونجھیں دے ڈر نہ ہن ، چھیکڑی لائن شاعر گال دی اخیر کریندے جو جتھ ارشد دریا پیا وہندا پے اتھ ساڈے گھر ہوندے ہن ، امان اللہ ارشد ہک اینجھے المیے دی گال کیتی اے جو سرائیکی وسیب دے ہر ہیٹ تے کروڑاں انسانیں دا مسئلہ ہے، دریا کوں ہر سال ڈھا لگدی اے ہر سال ہر دریا دیاں سینکڑاں وستیاں تے آبادیاں دریا برد تھی ویندن ، بے گھر تھیوݨ آلے دریائی متاثرین دی اج تئیں کہیں سنبھال نی لدھی۔

جنہاں ملکیں اچ سماجی انصاف دا نظام بہتر اے ، انہاں ملکیں اچ غریب دی حالت کجھ بہتر اے تے جتھاں سماجی انصاف دا ڈھانچہ کئینی اتھاں غریب مزدور تے کسان دی حالت ابتر ہے۔ دنیا وچ سرمایہ داری نظام دے خلاف تحریکا وی چلدیاں رہ گئن، جیویں جو شکاگو دے مزدوراں دی تحریک ، ول وی غریب مزدور تے ظلم ختم نی تھیا، طبقے ودھدے ویندن تے طبقاتی کشمکش ودھدی ویندی اے ، سرائیکی شاعریں طبقاتی نظام دے خلاف تے طبقاتی کشمکش تے ہیوں کجھ لکھیے، اوں ڈینھ دنیا وچ امن تے انصاف ہوسی جڈاں طبقاتی نظام ختم تھی ویسے، طباقاتی کشمکش دے حوالے نال ساحل بزدار سرائیکی دا سوہݨا تے چنگا شاعر ہا، عاشق بزدار وانگے وڈے گھر تے وڈے خاندان نال تعلق ہا، پر عاشق بزدار وانگے او وی لکھدا طبقاتی سسٹم دے خلاف ہا، آپ دی شاعری دا رنگ ڈیکھو:

"امیریں دیاں اُچیاں گالہیں ہوا دیوچ اڈر ویندین
غریبیں دے آلا تمراش دے لگدن زہر وانگے"(١٥)

شاعر امیری تے غریبی دا فرق بیان کیتے جو امیر دی گال بھاویں کہیں کم دی نہ ہووے ، اوندے الا کوں اُچا الا سمجھیا ویندے تے اوندیاں مندیاں گالہیں وی ہوا اڈا ویندی اے تے غریب دی گال بھاویں تریاق کیوں نہ ہووے زہر لگدی اے ۔ طبقاتی موضوع تے سیف اللہ آصف شاندار لکھدن، انہاں دا ہک شعر ڈیکھو:

"اساں ڈھیر غریب ہئیں ساڈے نال تہوں الویندے نئیں
بخت آلیں دے گھن کھڑدے ہن اکثر راہ تے بھالے لوک
(١٦)"

سرائیکی وچ غریب بارے ڈھیر مثالاں ہن ، غریب دی کون سڈے ، غریب ڈے کوئی ول تے وی نی ڈیکھدا، غریب نت مریندا رہندے ، سرائیکی اکھانْ اے جو کاوڑ ایجھی بلا اے ڈاڈھے تے چڑھدی نی ، ہینڑیں توں لہندی نی ، ڈاڈھے نت ڈو بھانگے ہوندن۔ انہاں سارے گالہیں دا نچوڑ سیف اللہ آصف دے ہک شعر اچ آ گئے ، او آکھدے اساں ڈھیر غریب ہیسے ، ایں واسطے الویندے نی جڈاں جو ایہے لوک بخت آلئیں دے راہ گھن کھڑدن تے انہاں دے بھالے بھلیندن۔

سماج وچ ماء ہولی نال محبت قدرتی تے فطری جذبہ ہے ، آکھیا ویندے جو ہر بندے دیاں ترائے ماواں ہوندن ، ہک او جیندے بدن وچوں انسان پیدا تھیندے ، ڈوجھی ماء دھرتی ہوندی ہے تریجھی ماء دی زبان ہوندی ہے جیکوں ماء ہولی آکھیا ویندے۔ ماواں اولاد نال پیار کریندن تے اولاد وی ماواں نال محبت کریندی ہے۔

سرائیکی ماء ہولی کوں ترقی ڈیوݨ وچ سب توں وڈا کردار سرائیکی شاعراں دا ہے۔

AL-AASAR Journal
Quarterly Research Journal
www. al-aasar.com
Vol. 3, No.1 (2026)
Online ISSN: 3006-693X
Print ISSN: 3006-6921

سرائیکی ماء ہولی کوں عام کرݨ تے سرائیکی دا ناں اُچا کرݨ اچ سٹیج دے بادشاہ سئیں جانباز جتوئی دا وڈاہتھ اے ، انہاں ہر جاہ وچ گج تے سرائیکی دی شان پڑھی ۔ ہک قطعہ ڈیکھو:

"کہیں توں کھمدا ہاں تیر و نشتر
تے کوئی مریندا ہے سانگاں یارو
مگر میں جاہ جاہ تے ڈیندا وداں
سرائیکی ہولی دیاں بانگاں یارو "(۱۷)

جڈاں کوئی حق سچ دی گال کریندے تاں اونکوں تیر وی سہݨے پمدن ، نشتر وی لگدن ، ایں سانگے جانباز جتوئی سئیں آکھدن کوئی تیر نشتر مریندے ، کوئی سانگاں پوڑیندے پر میں جاہ جاہ تے ڈیندا وداں سرائیکی ماء ہولی دیاں بانگاں ۔

ذکاء اللہ انجم ملغاݨی سرائیکی ماء ہولی تے اپݨے سرائیکی وطن وسیب نال بے پناہ محبت کریندن تے اینکوں اپݨا ایمان آہدن ۔ کجھ لائناں ڈیکھو:

"سرائیکی قبلہ ، سرائیکی کعبہ ، سرائیکی ایمان تے دھرم ہے
سرائیکی مسجد ، سرائیکی مندر، سرائیکی بہوں ساکوں محرم ہے"(۱۸)

ذکاء اللہ انجم ملغاݨی اپݨی سرائیکی ماء ہولی کوں قبلہ کعبہ ، ایمان تے دین دھرم دا ناں ڈے تے آکھدن جو سرائیکی اساڈی عبادت گاہ مسجد مندر وی ہے ۔ سرائیکی ماء ہولی دی محبت اچ شاعر اپݨے اپݨے انداز تے اپݨے اپݨے اسلوب اچ نذرانہ عقیدت پیش کریندن ، خالد اقبال دا اسلوب ڈیکھو:

"ڈیس سرائیکی مٹھڑی ہولی
توں ایں ساڈی اجرک چولی
ڈیس سرائیکی مٹھڑی ہولی
تیڈا ساڈا پیار امر ہے
نکے لاء دی توں ہمجولی
ڈیس سرائیکی مٹھڑی ہولی "(۱۹)

شاعر آکھدے اساڈا دیس اساڈا وطن سرائیکی ہے، ایندی زبان مٹھڑی ہے، شاعر آکھدے اے ساڈی اجرک تے چولی ، شاعر اپݨے لباس دی تعریف دے بعد سرائیکی اجرک کوں خراج تحسین پیش کریندے شاعر اے وی آکھدے اساں اپݨی ماء ہولی کوں نکے لاء توں سمجھدوں ۔ کیوں جو امان دی زبان اے۔ حقیقت اے ہے جو "جدید سرائیکی شاعری دے سماجی مطالعہ توں اے گالھ کھل تے سامݨے آندی ہے جو اساڈے سرائیکی وسیب وچ غربت ، بکھ تریہہ، طبقاتی کشمکش کوں جتھاں سرائیکی شاعر اپݨی شاعری دا موضوع بݨائے اُتھاں اپݨی ماء ہولی تے ماء دھرتی نال محبت وی کریندا نظردے، اج اساں اے آکھ سگدے ہیں کہ جدید سرائیکی شاعر ہووے تے بھانویں کلاسیکل شاعر اوں نے جتھ ادب برائے ادب دی گالھ کیتی ہوسے تاں اوں توں زیادہ ادب برائے زندگی دی گالھ ضرور کیتی ہوسے۔ مُکدی گالھ ہے اساڈا وسیب کوں ہر حوالے نال محروم رکھیا ویندا پے لیکن اتھوں دا شاعر، ادیب، قوم پرست دے نال نال عام بندہ وی نا امید کائینی تے سرائیکی وطن وسیب کیتے چنگائی دا کم کریندا پے۔ تے وطن وسیب تے سماجیات دی گال پوری طاقت نال کریندا پے۔ یقیناً اوندی شاعری تے اوندے پیغام دے سماج تے چنگے اثرات مرتب تھیسن۔

حوالہ جات

۱۔ نور پوری ، دلنور ، بے فرمان پُتر، دلنور سرائیکی پبلی کیشنز ، نور پور نورنگا، بہاول پور ۱۹۹۶ء ، ص: ۳
۲۔ فریدی ، قیس ، توں سورج میں سورج مکھی ، روہی رنگ پبلیکشنز، خان پور ، س ، ن ص:۳٤
۳۔ نور پوری ، اختر، جدید سرائیکی شاعری ، انتخاب(مشمولہ) روزنامہ جھوک ملتان ، شمار ۲۱۸ء جلد ۳۲، ۱۰ جولائی ۲۰۲٦ء
٤۔ نور پوری ، اختر، جدید سرائیکی شاعری ، مرتب (مشمولہ) روزنامہ جھوک ملتان ، شمار ۲۱۸ء جلد ۳۲، ۱۰ جولائی ۲۰۲٦ء
٥۔ عاشق بزدار، قیدی تخت لاہور دے ، جھوک پبلشرز ، ملتان ، ایڈیشن ڈوجھا، ۲۰۱٤ء ص: ۹٤

AL-AASAR Journal
Quarterly Research Journal
www. al-aasar.com
Vol. 3, No.1 (2026)
Online ISSN: 3006-693X
Print ISSN: 3006-6921

٦۔ شجاع آبادی ، شاکر ، کلام شاکر، جھوک پبلشرز، ملتان ۲۰۱۸ء ص: ۲۸۸
۷۔ ظہور دھریجہ ، سرائیکی اجرک ، جھوک پبلشرز، ملتان ۲۰۱٤ء ص: ۳۷۳
۸۔ لیاقت پوری ، رازش، سرائیکی مشاعرہ ، رپورٹ (مشمولہ) روزنامہ خبریں ، ملتان ۲ جولائی ۲۰۱۰ء
۹۔ مگی، نذیر فیض ، ہنج دا فیض، جھوک پبلشرز ، ملتان ۲۰۱۷ء ، ص: ۱۷۲
۱۰۔ اصغر، عبدالرحمان ، دھرتی ، نظم (مشمولہ) سہ ماہی سرائیکی بہاول پور ، شمار نمبر ۳ جلد نمبر ۲ ، ماہ جنوری تا مارچ ۱۹۹۰ ء ، ص: ۷۹
۱۱۔ عزیز شاہد، اول ، دبستان سحر، دیرہ غازی خان ، جنوری ۲۰۰۰ء ص: ۳۹
۱۲۔ جاوید آصف، کھارے چڑھدی سِک، جھوک پبلشرز ، ملتان ، ۲۰۱۸ء ، ص: ۳۹
۱۳۔ ناصر، نصر اللہ خان ، اجرک ، سرائیکی ادبی مجلس، بہاول پور ۱۹۹٦ء ، بہاول پور
۱٤۔ طارق، احمد خان ، عمراں دا پورھیا، جھوک پبلشرز ، ملتان ۲۰۱۷ء ص: ۲٦۰
۱۵۔ لیاقت پوری ، رازش، اکھیں خواب جگارے ، پیٹ اور روہی سے ہم کلام ،شعری مجموعہ ، مضمون مشمولہ ، روزنامہ خبریں ، ۱٤ ستمبر ۲۰۰۷ء ص : ۳۹
۱٦۔ بزدار، ساحل ، سولی کوں سک منصور دی ، سرائیکی سنگت ، سکھانی والا ، راجن پور ۲۰۰۰ء ص: ۵۸
۱۷۔ سیف اللہ آصف، بوچھڑ دی گنڈھ کجیاں، جھوک پبلشرز، ملتان ۲۰۰۹ء ص: ۱۰۰
۱۸۔ جتوئی ، جانباز، ہواڑاں ، خزینہ علم و ادب ، لاہور ۲۰۰۳ء ص: ۱۹۹
۱۹۔ وینس، اللہ نواز، ویسب دی آواز (مرتب) جھوک پبلشرز، ملتان ۲۰۱۷ء ،ص: ٦۲
۲۰۔ خالد اقبال ، کویلی دی کاوڑ، جھوک پبلشرز، ملتان ، ۲۰۰٤ء ،ص:۹۰